

ENTREVISTA A **SANDRA MUÑOZ MARTÍNEZ**
DOCTORA *CUM LAUDE* EN EPIGRAFIA GRECOLLATINA
I JOVE INVESTIGADORA
OLGA GIMÉNEZ SIDRO

En l'edició d'aquest any de la *Revista Saguntina* tenim el plaer d'entrevistar Sandra Muñoz Martínez, una destacada jove investigadora en epigrafia grecolatina. La seva trajectòria acadèmica i investigadora s'ha centrat en l'estudi de la epigrafia bilingüe grecolatina, camp on ha fet importants contribucions.

Sandra Muñoz va obtenir el grau en Filologia Clàssica a la Universitat de València el 2017. Posteriorment, va cursar el Màster en Cultures i Llengües de l'Antiguitat a la Universitat de Barcelona i el va finalitzar el 2018. La seva passió per la recerca la va portar a realitzar un doctorat en Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona, que va defensar amb menció internacional i *cum laude* el 2024 i que s'emmarca en el programa d'Estudis lingüístics, literaris i culturals: Cultures i llengües del món antic i la seva pervivència. La seva tesi, titulada *Bilingual (Greek-Latin) Metrical Inscriptions from the Roman Western World. Corpus and Analysis*, va ser dirigida pels catedràtics Javier Velaza Frías (UB) i María Paz de Hoz García-Bellido (UCM).

Sandra ha publicat nombrosos i destacats articles¹ i capítols en obres col·lectives² que inclouen anàlisis d'epitafis i edicions crítiques de textos epigràfics i les seues revisions, així com contribucions sobre inscripcions bilingües i la seva relació amb la literatura clàssica.

Sandra ha presentat els seus treballs en congressos internacionals a ciutats com Múnic, Viena, Roma i Sevilla³ i s'ha consolidat com una veu destacada en el camp de l'epigrafia. A més, durant el seu doctorat va realitzar estades de recerca en institucions prestigioses com la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma (CSIC), en la *Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologisches Institut* de Múnic i la *Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften* als centres *Corpus Inscriptionum Latinarum* i *Inscriptiones Graecae*.

¹ -Muñoz Martínez, S. (2020) Anàlisi i nova proposta d'edició de l'epitafi del nen Èutiques (SEG 31, 846), *Sylloge Epigraphica Barcinonensis* 18, pp. 47-66.

-Muñoz Martínez, S. (2022) 'I Don't Want Her to Miss a Thing'. The Punishment Inflected to Lamia and Ellaria Sand (Game of Thrones), *Boletim de Estudos Clássicos* 67, pp. 107-124.

-Muñoz Martínez, S. (2023) Una nueva edición del *carmen epigraphicum* bilingüe del herma de la Villa Albani Torlonia (CIL VI 520 = CLE 1528), *Epigraphica* 85, pp. 295-308.

- Muñoz Martínez, S. (2023) Traduccions literaries en el àmbit de la epigrafia. Adaptació versificada al castellano del epitafio de Claudia Homonea (CLE 995), *Boletín Archivo Epigráfico* 10, pp. 183-190.

-Muñoz Martínez, S. (2024) Observaciones sobre IGUR III 1427, *Veleia* 41, pp. 197-208.

² -Muñoz Martínez, S. (2021) Repensar los héroes clásicos. A propósito de una nueva autopsia del herma de Milcíades del Museo Nazionale di Ravenna (inv. 347), in Coronel Ramos, M. A., Hernández Pérez, R. (eds.) *Priscorum interpretes. Homenaje al profesor Jaime Siles* (Studia Philologica Valentina. Anejo 2), Valencia: Universitat de València, pp. 327-338. ISSN: 1135-9560.

-Muñoz Martínez, S. (2023) Releer epigramas funerarios en Roma. A propósito de IGUR III 1313 (Villa Wolkonsky), in Peris Vicent, M., Menor Natal, E., Caballero Gñomez, V. (eds.) *Tiempos de escritura. Monedas, inscripciones, códices y documentos de la Antigüedad a la Edad Media*, Madrid: Museo Casa de la Moneda, pp. 149-161. ISBN: 978-84-8915-794-1.

-Muñoz Martínez, S. (2024) Algunos apuntes al epitafio bilingüe de Prócula (CLE 564), in Hernando Soriano, R., Gómez Jiménez, S. (eds.) *De transmissione epigraphica. Medios y métodos de difusión y reutilización de las inscripciones* (Epigraphica Complutense 3), Madrid: Guillermo Escolar, pp. 35-48. ISBN: 978-84-19782-67-0.

-Muñoz Martínez, S. (2024) El papel de la epigrafía griega en The Assigination de Edgar Allan Poe, in Movellán, M. (ed.) *De Falsa et Vera Historia* 5, Madrid: Ediciones Clásicas, pp. 317-326. ISBN 978-84-7882-918-7.

-Muñoz Martínez, S. (2024) El uso de *epoi* (ἔποιει) y *epoese* (ἔποιησε) en los poemas epigráficos en lengua latina procedentes de la Península itálica, in Baratta, G. (ed.) *FECIT. Volume in onore di Alfredo Buonopane*, Roma: Scienze e Lettere, pp. 287-300. ISBN 978-88-6687-289-4.

³ -10/11/2021: Bilingualism for pleasure ordered by people of Eastern origin in the corpus of 'Carmina Epigraphica Graeca Latinaque Romae' (Munich. Event: Mitarbeiterbesprechung der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts).

-25/02/2021: Greek-Latin bilingual *carmina epigraphica* discovered in Rome. A linguistic, geographical, and sociological study (online-Viena. Event: MAPPOLA Workshop 'Latin Poetry in the Greek East & Greek Poetry in the Latin West').

-01/1/2022: Sobre el uso de 'epoi' (ἔποιει) y 'epoese' (ἔποιησε) en los Carmina Latina Epigraphica de la Península itálica (Roma - Deutsches Archäologisches Institut. Event: FECIT. Fierme di artisti e artigiani nel mondo antico – Tribute to Prof. Alfredo Buonopane).

07/06/2024: El lugar de los *carmina epigraphica* bilingües (griego-latín) en las teorías actuales sobre el bilingüismo en epigrafía (Sevilla. Event: Musa Provinciarum. VI Reunión internacional sobre poesía epigráfica latina).

Més enllà de la seva recerca, Sandra ha format part de la junta directiva de Asociación Nacional Ganimedes de Investigadores Noveles en Filología Clásica, exercint com a vocal i vicepresidenta entre 2020 i 2022. En l'àmbit docent, ha impartit durant tres anys l'assignatura de "Llatí I" a la Universitat de Barcelona en el marc del seu contracte predoctoral amb el Ministerio de Ciencia e Innovación. Actualment, continua la seva trajectòria com a investigadora postdoctoral a la mateixa universitat.

Amb aquesta entrevista, volem aprofundir en la seva experiència acadèmica i investigadora, els desafiaments i les perspectives futures en el camp de la Filologia Clàssica.

Amb una trajectòria tan brillant i admirable per a algú tan jove, què us va motivar a dedicar-vos a la investigació?

Vaig saber que volia dedicar-me a la investigació quan comencí els estudis de batxillerat i, de la mà de la meua mestra, Carmen Ros (IES Enric Soler i Godes de Benifaió), coneguí més aspectes de les llengües grega i llatina. A més, des de ben aviat vaig reconèixer que jo no disposava ni de la vocació ni de la paciència i, sobretot, de les habilitats necessàries per ser exercir la docència a l'educació secundària. Admire moltíssim la feina dels classicistes que impartixen classes als instituts, com sempre els he manifestat als meus companys de promoció del grau de Filologia Clàssica (2013-2017) de la Universitat de València.

Sobre què ha tractat la seua investigació fins ara? Quins han sigut els descobriments o resultats més destacats que ha aconseguit?

En una primera etapa, la meua recerca es va centrar en la comparació entre laments funeraris presents en la tragèdia grega i les inscripcions mètriques en llengua grega (i llatina). Per dur a terme aquestes investigacions, vaig comptar amb la supervisió de la professora Carmen Morenilla (catedràtica de filologia grega – UV) i del professor Jaume Pórtulas (catedràtic de filologia grega – UB), de qui he après nombroses qüestions fonamentals per a la meua formació acadèmica.

En el marc de la tesi doctoral, vaig optar per centrar-me exclusivament en l'edició i anàlisi d'inscripcions mètriques (carmina epigraphica) gregues i llatines, ja que mancàvem d'un corpus d'aquest tipus de material epigràfic. Durant la tesi he estudiat les inscripcions in situ (procediment conegut com a "autòpsia epigràfica"), he editat els texts seguint uns criteris establerts i he fet anàlisis

lingüístiques, estilístiques i, fonamentalment, sociolingüístiques de cada peça (Per què és bilingüe? Quin nivell de diglòssia es pot inferir del text? Quina informació es pot obtenir dels individus esmentats en les inscripcions?).

Pel que fa als descobriments o principals de la meua (iniciació a la) investigació, destaque que, arran de fer anàlisis de les inscripcions in situ i de consultar arxius i calcs als centres *Corpus Inscriptionum Latinarum* i *Inscriptiones Graecae* de Berlín, he pogut proposar noves lectures dels texts, que han estat publicades en revistes científiques i capítols de llibres. A més, he pogut establir una xarxa de col·laboració amb la investigació amb col·legues i professors d'àmbit nacional i internacional, fet que ha contribuït a agilitzar i millorar aspectes concrets de la recerca que puga dur a terme.

Considera important divulgar el seu treball més enllà de l'àmbit acadèmic?

Per descomptat. Considere que les activitats de transferència del coneixement o divulgació constitueixen una part essencial d'un/a investigador/a en filologia clàssica en el context actual. A banda, trobe que divulgar la investigació en llengües clàssiques és un mecanisme eficaç per desmuntar certs prejudicis, com ara la percepció que els estudis clàssics son propis de classes socials elevades o formen part d'un coneixement excessivament erudit i allunyat del gruix de la societat. Els qui ens dediquem a la filologia clàssica som persones normals. De fet, fer un doctorat implica, sobretot, constància i esforç, més que una intel·ligència fora del comú.

Ens podria contar què és el més gratificant i el més dur de la seua faceta com a investigadora?

Crec que l'aspecte més gratificant de la recerca és poder aprofundir en una matèria que t'apassiona i constatar com als congressos o activitats (científiques, de transferència del coneixement o de divulgació) els oients es contagien del teu entusiasme i manifesten interès pel que estudies i estimes. A més, com a investigadora jove, resulta especialment satisfactori veure com els articles que prepares són acceptats i publicats a diverses revistes.

Un altre aspecte molt gratificant del meu àmbit d'estudi, l'epigrafia grega i llatina, és la diversitat de tasques que implica fer una edició o estudi de les inscripcions: veure la peça (autòpsia), consultar arxius amb fitxes de dades del s. XIX, veure calcs fets en èpoques anteriors i revisar constantment bibliografia, per tal d'escriure alguna cosa coherent. Alhora, veure que contribueixes –dins de les possibilitats que ofereix el meu àmbit acadèmic– a la societat mitjançant articles, conferències i

activitats et fa sentir que els diners públics invertits en la teua figura (jove investigadora) són profitosos.

D'altra banda, cal reconèixer que hi ha moltes situacions dures en la vida d'un jove investigador. La història que tots els doctorands i joves doctors ens repetim cada volta que coincidim en congressos o parlem entre nosaltres és la següent:

Inicies la carrera universitària i, si tens clar que vols dedicar-te a la investigació, intentes obtenir la màxima qualificació en cada assignatura, ja que, en cas contrari, difícilment aconseguiràs en el futur un contracte predoctoral que et permeta dedicar-te a la tesi. Durant els quatre anys de carrera intentes no baixar del 9 en cap examen i posteriorment fas el màster d'investigació. Els bons professors –que, afortunadament, jo he tingut la sort de tindre a prop– t'orienten perquè realitzes les teues primeres intervencions en congressos de joves investigadors i publiques algun article, al qual dediques un mínim de 6 mesos (mai abans has fet una feina semblant). En acabar el màster, comences el doctorat –que sol tenir una durada d'entre quatre i sis anys– i comences a sol·licitar contractes predoctorals estatals, autonòmics i propis de la universitat; ara també has de ser expert en assumptes administratius. Habitualment, el primer any reps una resposta negativa amb l'argument que et falta *curriculum* per obtenir la beca, així que, durant l'any següent, dediques tots els teus esforços a publicar més articles i a participar a més congressos. Finalment, si tens sort (i *curriculum*), aconseguixes un contracte per tres o quatre anys.

Arribats a aquest punt, hauria de vindre la calma i la dedicació absoluta a la investigació de la teua tesi doctoral, però, si algun dia vols treballar com a professora d'universitat, has de continuar ampliant el *curriculum*: publicar més articles, participar en conferències i seminaris, organitzar congressos, docència a la universitat, estades internacionals, etc. Tothom sap que les places de “professor ajudant doctor” a les universitats les guanyen les persones que estan en el moment oportú i tenen la feina feta (han construït un *curriculum* competitiu). Així que, paral·lelament a la tesi (que vas deixant de costat més del que voldries), comences a participar en congressos –cosa que, però, té molts aspectes positius i que ens agraden als investigadors– i a preparar articles cada volta més complexos per enviar-los a revistes d'alt impacte, a més de col·laborar amb tots els projectes que et puguen proposar els professors que confien en tu i et volen ajudar en la teua carrera com a investigadora. Tot açò és temps que et treus de tot arreu i et converteixen en una persona que, si vol competir (i no és un geni), ha d'acabar vivint exclusivament per a la feina. I, si decideixes

Saguntina, vol. 21 (2025)

ISSN: 1887-6331

descansar un dia a la setmana, et sentiràs culpable. Molts joves investigadors acceptem aquesta dinàmica tan tòxica per a la salut mental com a l'única via per aconseguir, en el futur, una plaça estable a la universitat. Jo mateixa he estat la primera en reforçar aquests hàbits tant perjudicials: només m'he permès no treballar un matí o un dia a la setmana, independentment de si era Nadal, Pasqua o qualsevol altra festivitat. Dec molt a les meues parelles, que han sabut frenar-me i dir-me “no, ara deixaràs de treballar i anem a passejar”. Ningú vol arriscar-se a quedar fora del sistema per no haver acumulat un *curriculum* de catedràtic abans dels trenta anys, perquè tothom aspira a consolidar la seua carrera acadèmica.

I, en tot aquest procés, has fet que la teua vida gire completament al voltant de la teua formació com a investigadora, has deixat d'assistir a dinars familiars i veus molt esporàdicament a les teues amigues, a més de descuidar la teua salut física i mental”. Dit açò, estem en el món acadèmic perquè volem.

Un altre aspecte complex de la vida dels joves investigadors – i, en realitat, de la societat en general – és la qüestió salarial: la remuneració mensual en aquesta etapa oscil·la entre els 900 i els 1.400 euros. A títol personal, com a investigadora que ha desenvolupat el seu doctorat a Barcelona, recorde pocs mesos en què haja pogut estalviar una part del sou (una situació molt habitual entre els joves investigadors, que constitueix precisament l'objecte d'aquesta entrevista).

En última instància, he de reconèixer que la etapa postdoctoral –en la qual porte uns mesos, però que alguns dels meus col·legues han hagut d'afrontar durant anys– representa un període d'incertesa constant. En aquest moment de la carrera acadèmica, has de sol·licitar tots els contractes possibles i viure amb la inseguretat afegida de no saber quan es publicarà una plaça en una institució (o comunitat autònoma) on voldries establir-te. A més, quan finalment sorgeix una oportunitat, la competència és extrema, ja que et trobaràs en procés de selecció amb candidats que tenen *curricula* impecables, molts dels quals són amics i col·legues amb qui has compartit el camí acadèmic. Tot plegat genera una tensió difícil de gestionar, tant des del punt de vista professional com personal.

Des de la seua experiència dins del món acadèmic, quina és la situació actual de la investigació en general i de la humanística en particular per a una persona jove? Ha percebut que ser dona dificultat fer-se un espai en aquest món?

Clarament: la precarietat i l'auto-explotació inherents a un món en què voluntàriament hem decidit entrar. Els salaris son baixos (entre 900 i 1.400 euros) i el finançament per a la investigació en humanitats no sempre ha sigut una prioritat. A més, com tants altres, aquest és un món molt competitiu en què tots aspirem a construir el millor *curriculum*. Vull dedicar unes línies a comentar també la situació precària en què es veuen immersos els professors associats i els substituïts. Els primers han de compatibilitzar per llei dues feines, mentre que els segons cobren per hores i sovint no saben fins l'últim moment si tindran feina durant el següent quadrimestre. En tots dos casos, es tracta de professionals que desenvolupen una tasca essencial dins la universitat i que, tanmateix, no disposen d'un sou digne ni d'unes condicions laborals adequades. La universitat pública s'està precaritzant a un ritme alarmant.

Pel que fa a la condició de ser dona al món acadèmic, tinc la fortuna d'investigar en una època en què als departament de clàssiques cada volta hi ha més presència femenina. Malgrat això, el camí sempre és complicat i és difícil deslliurar-se de la sensació que, com a dona investigadora, "has de ser un tauró perquè ningú et devore".

Un gran problema com a dona que es dedica a la recerca és la conciliació entre la trajectòria acadèmica i la maternitat. En el millor dels casos, una persona que es dedica a la investigació no assolirà l'estabilitat com a "professor contractat doctor" (és a dir, personal permanent laboral que no pot ser acomiadat) fins als 34 o als 36 anys. Fins aleshores, durant el teu període com a "professor ajudant doctor" (etapa que pot durar un màxim de sis anys i que constitueix la fase prèvia a l'estabilització com a "professor contractat doctor") hauràs hagut d'assumir una càrrega docent considerable a la universitat, publicar més articles, organitzar congressos i altres tipus d'esdeveniments acadèmics entre moltes altres responsabilitats. Aquesta dinàmica fa que la conciliació amb la criança siga pràcticament inviable per a aquelles persones que vulguin mantenir un *curriculum* d'excel·lència, una dificultat que, per descomptat, compartim amb la majoria de professionals en altres àmbits laborals. I recorda, fins que no sigues "professor contractat doctor", no tindràs una estabilitat laboral real.

L'11 de febrer, Dia Internacional de les Dones i les Xiquetes en la Ciència, recorda el paper decisiu de les dones en les comunitats científiques i la necessitat de recolzar la seua participació. No obstant això, sembla que sovint s'oblida que les nostres disciplines, les Humanitats, també són ciència. Com podem inspirar les xiquetes d'avui perquè somien amb convertir-se en les especialistes en Humanitats del demà?

Crec que és molt important organitzar xerrades en instituts en què dones investigadores expliquen la seua trajectòria i la seua recerca. D'aquesta manera, per una part, es dona visibilitat al treball de les dones investigadores en Humanitats, i, per l'altra, s'apropa la nostra activitat científica als estudiants de secundària. Per exemple, l'APLEC va organitzar unes xerrades online l'11 de febrer del 2022 en les quals vam participar la Dra. Anahí Álvarez Aguado i jo per presentar les nostres investigacions (ella, especialista en llatí medieval; jo, en inscripcions).

En aquests tipus d'actes també és important posar en relleu que perquè joves com nosaltres puguem dedicar-nos a la investigació les dones que ens precedeixen han fet un llarg camí i han passat i denunciat situacions que nosaltres cada volta veiem amb menys freqüència (i amb més vergonya per a la comunitat) dins del món acadèmic.

Entre les activitats que contribueixen a fer visible la vinculació entre Humanitats i recerca, són especialment profitoses les pràctiques en museus arqueològics amb explicacions a càrrec dels conservadors, entre altres.

Finalment, voldria afegir una reflexió que pot ser una unpopolar opinió: sí, hem fomentar les vocacions científiques entre les xiquetes, però no hauríem d'idealitzar la recerca com un món idíl·lic on tots els somnis es fan realitat. La investigació comporta ansietat, precarietat i auto-explotació sovint fins els 40 anys, i fins i tot més enllà si es desenvolupa una relació obsessiva amb la feina (aleshores t'auto-explotaràs fins els 75) a canvi, però, de treballar en un àmbit que t'agrada.

Quins camins haurien de seguir les institucions per a protegir i donar suport als i les joves investigadors des de la seua perspectiva?

En primer lloc, les institucions haurien d'establir requisits més realistes per accedir a cada etapa de la carrera del jove investigador. No és coherent que et demanen (tot i que no ho fan de manera

explícita) tindre als 23 anys un parell d'articles i tres participacions com a comunicant a congressos per aconseguir un contracte predoctoral. Un altre aspecte problemàtic és el procés d'acreditació com a "professor contractat doctor" després de l'obtenció del títol de doctor. Els requisits i la burocràcia associada van a poc a poc sent més surrealistes; cal tenir molta paciència i una trajectòria impecable per aconseguir un contracte "Ramón y Cajal", que ofereix més flexibilitat per aconseguir una plaça de professor titular a la universitat que vols (si aquesta està disposada a rebre't i establir-te, és clar).

Tot i això, cal reconèixer que cada volta hi ha més convocatòries en què el factor "jove investigador/a" és un mèrit preferent o té unes places reservades. No obstant això, els requisits per accedir-hi continuen sent molt elevats.

A més, les institucions haurien de generar un nombre de places que siga mínimament proporcional al nombre de doctors que produeixen les universitats. Així mateix, s'hauria d'assegurar, per a les especialitats que no tenen cabuda en el sector privat, una sortida laboral mínimament digna i realista.

Encara és possible el diàleg entre l'Antiguitat Clàssica i el segle XXI?

Sense cap dubte. Amb prou feines passaràs un dia sense que aparega una referència al món clàssic en la teua vida. Fins i tot quan intentes escapar de l'Antiguitat Clàssica ella acabarà trobant-te: per exemple, jo ho vaig experimentar quan, innocentment, volia desconnectar llegint relats d'Edgar Allan Poe al tren. Ens adonem o no, el món clàssic és omnipresent en la nostra vida quotidiana.

La prova que el diàleg entre l'Antiguitat Clàssica i el segle XXI segueix viu és la quantitat de persones que es graduen, doctoren o opositen en l'àmbit de la Filologia Clàssica, així com els estudis sobre tradició i recepció, que cada volta tenen més presència en els congressos i revistes.

Quina obra, text o autor antic recomanaria?

La vida seria més trista sense les Odes d'Horaci.

Per posar punt i final a la nostra entrevista, amb quina persona real del món clàssic es quedaria?

Per què?

Em quedaria amb Lívia Drusil·la. Considere que la història dels inicis de l'Imperi Romà no es pot comprendre sense la figura d'aquesta emperadriu romana tan controvertida i la manera en què es va esforçar en consolidar el poder dels seus dins la política romana.

Per quedar a fer unes cerveses, però, crec que tothom voldria passar una vesprada –però no una nit sencera– amb l'emperador Calígula, per curiositat.